

Postimehes 1914. aastal ilmunud S. Sommeri pikem ülevaade idakandieestlaste asunduste usulisest, hariduslikust, majanduslikust ja poliitilisest elust 1913. aastal. Digiteeris A. Aule, kirjaviis muutmata.

Postimees (nr. 27), 3. veebruar 1914, lk. 1

Eesti asundused 1913. a.

Samuel Sommer

I.

Postimehe weergudel ilmusid selle kuu algul kokkuwõtted kodumaa ja Ülewenemaa elu üle läinud aasta jooksul — lubatagu, et ma ka asunduste arenemise üle wäikse ülewaate awaldan.

Täielikku ülewaadet on muidugi wõimata kirjutada, sest meie asundused on kui saarekesed maailma rahwaste meres laiali — meie ei tea veel kaugeltki täielikult nende arwu ega kohta, seda wähem veel elu ja olu. Kuid nendegi teadete põhjal, mis meil käepärast, wõime julgesti oletada, et praegu asundustes ärkamise-aeg on: wärsked kewadised tuulehood puhuwad, jäekate kaob waimuelu wäljadelt, asunduste aasadel ja nurmedel tärkawad seltsielu taimed, mis kohati kaunimat kaswu ja wõrsuwat wilja töotawad. Üksildusetunne tumeneb, läbikäimine asunikude wahel suureneb, sidemed asunduste ja kodumaa wahel kõwenewad. Asunikud hakkawad ikka rohkem kodumaa sündmuse silmas pidama ja needsamad aated, mis „Läänemere koidu kaldal” taarlaste taimi elustawad, waimustawad ka nende wõõrsil wiibiwaid wõsusid.

Ka läinud aasta oli asundustes edurikas — uusi nähtusi tekkis elusse, millel asunikude edaspidise käekäigu kohta kohati suur tähtsus oli ja mis tõendawad, et wõõrsil wiibijad suguwennad üleüldisel edenemise teel mitmekülgsemaks ja põhjalikumaks on läinud.

Ühtlasi ei wõi nimetamata jätta, et kõige selle jõudsa edenemise ja ärkamise alal ka tumedad jooned ei puudu, mis asunduste tulewikku tõsiselt ähwardawad, kui õigel alal seltskond ise kõige jõuga nende kõrwaldamiseks wõitlusesse ei astu.

Neid mitmesuguseid sündmuseid püüame kirjeldada: usuelus, hariduse- ja karskusealal, majandusewäljal ja omawalitsuse piirkonnas.

Usuelus.

Raskete elutingimiste tagajärjel on umbes kuues osa meie rahwast kodumaalt wälja rännanud, et kaugelmal õnne otsida ja uut kodu koondada, kus rohkem õhku ja iseseiswust oleks, kus hõlpsamalt wõiks omale igapäewast leiba teenida ja kus olud lubawad ka oma maalapikese pääl oma peremehena elada.

Sellel ajal, kui esimesed wäljarändajad Läänemere kaldalt lahkusid, oli meie kodumaal seltsielu weel tundmata — ainult kirikus ja koolimajas saadi palwetundidel suuremal arwul kokku. Ka uutel asupaikadel kogus usutunne uuesti meil laiali pillutud suguwendi ja -õdesid. Esiti käidi ühes ehk teises lahedamate ruumidega talutoas palwetunnil, kus keegi rohkem kirjaoskaja asunik teistele raamatust jutluse, palwe wõi mõne päätüki piiblist etteluges. Kosus wähegi waraline jõud, siis ehitati üheskoos palwemaja üles ja palgati kösterkooliõpetaja, kes pääle waimulikkude talituste ka lapsi õpetas.

Esimesed asunduste koolid tekkisid suuremalt osalt palwemajadega ühe katuse all. Nii tekkis kool siin usutunde alal.

Asunduste kirikul ja palwemajal on praegugi suurem tähtsus, kui kodumaal harilikult nende sõnade all mõistetakse. Nad on sagedasti ainsamaks kohaks, kus need rahwa killukesed, kes sagedasti üksikute perede kaupa wõhiwõõra rahwa keskel elawad, suuremal hulgal üksteisega kokku saawad ja endid koraksgi jälle rahwana tunnewad. Siin ei leia mitte üksnes asunikkude usutunne rahuldust, waid wärskenewad ka nende seltskondlik ja rahwuslik tunne. Mitte asjata ei sõideta asundustes pühapäiwiti, iseäranis „õpetaja pühadel” mitmekümne wersta tagant jumalateenistusele kokku. Kes wahel pühapäewal asunduse kiriku wõi palwemaja juures on olnud, see teab, kui südamlikult asunikud kokku saades ja lahkudes üksteisel kätt suruwad. Kiriku juurest saawad asunikud ka oma kirjad ja ajalehed kätte. Usutunne on asundustes igatahes elawam kui kodumaal. Koguduse asjade korraldusest wõtawad asunikud hoolega osa ja kannawad sellel alal sagedasti suuri kulusid.

Ka läinud aastal on asunikud koguduse-elus mitmelpool tähtsaid korraldusi ette wõtnud: suuremaid kogudusi on jaotatud, uusi asutatud ja kirikuid ehitatud.

Üks suurematest asunduste kogudustest on Peterburi Eesti Jaani kogudus. Et suures linnakoguduses õpetajal palju tööd ja tegemist on, siis otsustati pääle õpetaja Rudolf Kallase surma kogudust kaheks pihti koguduseks jagada ja kaks iseseiswat õpetajat ametisse panna, kes paremini wõiksid koguduse huwide eest hoolt kanda, kui seda üks õpetaja abidega jõuab teha.

See otsus pandi 8. septembril nõukogu poolt koguduse täiskogule ette, kes ta hääks kiitis.

Uuteks õpetajateks waliti 10. jaanuaril s. a. õp. Walk Puhjast ja õp. Rosenberg Suurest-Jaanist. Mõlemad õpetajad on kodumaal seltskonna-elust jõudumööda osa wõtnud, loodame, et nad uues kohas pääle otsekoheste ametitalituste iseäranis agarasti koguduse hariduse huwide alal tööle hakkaks.

Kuna *Peterburi* Eesti asunikkudel ammuigi juba oma kogudus ja kirik on, kinnitati wanema päälinna — *Moskwa* suguwendadele alles läinud aastal sisemiste asjade ministri poolt iseseisew Eesti kogudus. Et Moskwa Eesti asundus wiimastel aastatel kaunis jõudsasti kaswab, siis on iga uue korralduse tellimine, mis kuidagi moodi wõiks kohalisi asunikka koguda, wäga soowitaw ja tähtis. Selles mõttes wõib oletada, et ka uus kogudus kui teataw korraldus, aitab Moskwa Eesti asunikka, kes suures linnas laiali üksteisest

elawad, koguda ja nende rahwuslist iseteadwust kindlustada. Jääb ainult soowida, et Moskwa uus Eesti kogudus tubli õpetaja saaks, kes mitte ainult ustaw hingekarjane ei oleks, waid ka asunikkude hariduse ja ühiseluliste huwide eest wäsimata suudaks wõidelda.

Uute Eesti koguduste asutamine on mitmes asunduses käsil. Nii tahetakse *Samaras* ja *Wologdas* uut Eesti kogudust asutada. *Wologdas* on praegu juba ligi 7000 Eesti asunikku. Iseseiswa koguduse tarwidus on tuntaw. Praegu käib aastas kord ehk kaks Jaroslawi Saksa õpetaja, kelle tegewuse piirkonda ka *Kostroma* kubermang käib.

Oudowas on juba ammu iseseiswa Eesti koguduse asutamiseks sammusid astunud, kuid kohalise Saksa õpetaja *Hauboldi* wastutöötamisel on kõik sellekohased katsed asjataks jäänud. Läänud aastal wõeti uuesti asi üles ja tahtakse nüüd koguniste 2 Eesti kogudust asutada — üks *Oudowa* ja teine *Strääkowo*. Et *Oudowa* maakonnas üle 30 tuhande asuniku on, siis on kahe koguduse asutamine täiesti loomulik ja tarwilik.

Uute koguduste asutamise kõrwal oli läinud aastal mitmes kohas uute kirikute asutamine käsil, nagu *Bugris*, *Wõtshkows*, *Lawinas* ja *Wolossowos*. Kuna mõnes kohas kiriku ehitamine kohalisi tingimisi tähelepannes haridusliste ja rahwusliste huwidega ligidalt ühendatud on, nagu *Wolossowos*, kus uue kiriku abil koguduse sissetulekuid loodetakse suurendada, mille abil wõimalik oleks praeguse *Logonowo* Eesti koolile teine klass juurde ehitada ja teine kooliõpetaja ametisse palgata ning sel teel ühe-klassiline kool kahe-klassiliseks muuta, mis kohalikkude asunikkude hariduse asjus suur samm edasi oleks. Praegu peetakse jumalateenistust kohalises Soome kirikus, mille tarwitamise eest aastas ligi 1000 rubla maksetakse. Uue kiriku ehitamise kaudu loodetakse nimetatud summa wõrd koguduse sissetulekuid suurendada ja kahe-klassiline kool asutada.

Selle wastu killustawad *Bugri* asunikud *Nowgorodi* kubermangus ilma mõtlemata oma jõudu kahe kirikuehitamise pääle, kuna ühest kirikust küllalt oleks. Pääle jõukillustuse on kahe kiriku ehitamine kohalikud asunikud kahte waenulikkude laagrisse jaotanud, kus isegi ilma politsei ja kohtu abita läbi ei saada. Kahtlemata see kõik mõjub halvasti asunikkude hariduse edenemise pääle. Ka *Lawina* asunikud ei ole osanud kiriku ehitamisega kooli huwisid kokkõlasse saada, nagu *Wolossowo* asunikud seda kawatsewad. Mitmesuguste tülide järelalusena, mis siin ette tulid, pidi hariduseseltsi koolgi ajutiseks oma tegewust lõpetama.

Üleüldse on asundustes suuremalt osalt waimulikkude talituste täitmisega täbar lugu. Paljudes asundustes käib õpetaja aastas ainult kord ehk kaks leerilapsi õnnistamas, laulatamas ja lauale wõtmas. Palwetundisid peawad suuremates asundustes, kus koolid on, köster-kooliõpetajad, kuid wäiksemates aga mõni wanem asunik, keda õpetaja selleks nimetab. Et korralikud jumalateenistused puuduwad, siis tekiwad wiimasel ajal asundustes kõiksugused uued ususeltsid. Iseäranis raudteede ääres, kuhu kaugemalt hõlpsam ligi on pääseda, on tänulik põld asunikkude seas kõiksuguste baptistide, metodistide, adwentistide, kiriku usulistele ja palwewendade ususeltsidele.

Usutunne olgu igäihele wabaks südame asjaks, kuid siisgi ei tohiks ta üldisele edenemisele ja haridusele takistuseks olla.

Protestantismus on selle poolest tähtis, et ta oma põhjusemõttes hariduse poolt on ja usutunde hariduse teenistusse on osanud seada. Leer ja pruutleer nõuab kirjaoskamist, ning mõnigi wanem, kes hariduse otsekohest tähtsust ei oska hinnata, õpetab oma lapsed usutunde sunnil lugema ja kirjutama. Kuid neid eelpool nimetatud uusi ususeltsisid, nagu nad asundustes siinamaani endid on awaldanud, ühendab üks ühine nähtus, see on waenulik olek hariduse ja seltsielu wastu. Et nimetatud ususeltsides päälegi weel Wene wennad käiwad palwetundisid pidamas, kes muidugi ka Wene keeles jumalateenistusi peawad, siis kipub siin usutunne rahwuse häwitamise pääle wäljaminema, kuna Luteri usk asundustes just asunikkude rahwust on aidanud alal hoida.

Postimehe (nr. 32) lisaleht, 8. veebruar 1914, lk. 5

II.

Hariduse-alal

oli läinud aasta jooksul asundustes edenemist märgata. Hariduseseltside ümber kogub kord-korralt ikka rohkem osawõtjaid — Peterburi Hariduseseltsi liikmete arw on 1913. a. 600 päält 1004 pääle tõusnud, haruseltsid püüawad iseseiswateks seltsideks tõusta — Wolossowo ja Strugi-Belaja haruseltsid: uusi haruseltsisid kawatsetakse awada — Mischkinos ja Woschkowos. Helsingis kinnitati Eesti Hariduseselts. Krimmis ja Samaras kawatsetakse uusi hariduseseltsisi asutada, kus põhjuskirjad juba kinnitusele on saadetud. Kaukasia Alam- ja Ülem-Lindas awati laulu- ja mänguseltsid.

Raamatukogude asutamine on mitmel pool käsil, nagu Lagonowos, Krimmi Kontshi-Shawwas ja Soome Kabböles, kuna uued awati juba Nurmekundas ja Sträkowos. Eesti koolide puudust on asundustes weel märksa tunda ja lapsed peawad paljudes asundustes Wene koolides käima, kus nad ilma emakeele õpetuseta üles kaswawad ja kus wanemad koduõpetusega hooletud on, jääwad nad emakeeleks kirjaoskamataks. Mõne asunduse ligidal ei ole ka Wene kooligi ja nii jääwad asunikkude lapsed wahel kogunisti ilma koolihariduseta. Arusaajamad asunikud tunnewad kibedalt oma koolide puudust ja püüawad teha mis wõimalik, et asunduses oma kool oleks. Nii on ka läinud aasta jooksul mitmes asunduses uued koolid awatud, nagu Wologdas, Orelli kub. Strolba ja Uue-Estonia asundustes, Ufa-Panga asunduses, Nowgorodi-Sablina asunduses jne.

Just oma koolide awamise pääle peaks asundustes kõige rohkem rõhku pandama. Oma koolid, kus lapsed emakeeles õpetust saawad, on kõige tugewamad kindlused, kus asunduste noorsoo rahwuslik iseseiswus wõõra mõjude wastu kaitsetud saab. Kuid ka neid asutusi kipub hädaoht kohati ähwardama, nii pandi Järwsaare asunduse kool semstwo koolinõukogu poolt kinni, sest semstwo koolid olla isegi asunduse lähedal. Jamburi rahwakooli inspektor

püüdis oma allolewatest Eesti koolidest emakeelt wälja tõrjuda — hariliku õpetundide ajal ei lubatud õpetada, waid ainult pääle tundide, mille wastu koolide ülespidajad protesteerisid.

Eesti keele õpetust on wiimastel aastatel mitmes kohas Peterhofi ja Jamburi maakonnas semstwo koolides, kus Eesti lapsed käiwad, püütud semstwo kulul usuõpetuse tundide abil sisse wiia. Nii ka läinud aastal mitmes semstwo koolis seati asunikkude lastele eestikeelsed usuõpetuse tunnid sisse. Neid emakeelseid usuõpetuse tundisid annawad, kas lähemal olewad asunduste kooliõpetajad, ehk on selleks koguniste iseäralised rändajad kooliõpetajad mitme kooli tarwis semstwo kulul ametisse pandud. Usuõpetuse tundidel on praegustes oludes asunduste Eesti laste kohta suur tähtsus, sest *nende kaudu on ainukene wõimalus semstwo Wene koolides, kus wiimasel ajal palju asunikkude lapsi õpib, emakeelse kirjaoskamatusse wastu wõidelda, mis wiimasel ajal otse kohutawal kombel asunduste nooresoo seas kaswab*. Asunikud peaks seda wõimalust emakeele kirjaoskamatusse wastu püüdma agaralt tarwitada. Nähtawasti tungiwad need mõtted elusse, mille üle juba 1912. ja 1913. aasta sügisel „Päewalehes” kirjutasin. Pääle paljude Peterburi kubermangu asunduste on ka kaugemates asundustes, nagu Orelli kubermangus asunikud nõuks wõtnud semstwo koolides, kus nende lapsed õpiwad, emakeelse usuõpetuse tundide sisseseadmiseks palwega semstwo kooli nõukogu poole pöörata, mille üle ainult rõõmustada wõib. Kuid Eesti keelsete usuõpetuse tundide abil ei ole mitte üksi wõimalik semstwo koolides asunduste lastele emakeelt õpetada, waid nende abil on wõimalik asunduste kooliõpetajate wäikest sissetulekut, kes neid usuõpetuse tundisid annawad natukene suurendada — hääl korral kuni 150 rublani aastas, kui mitmes koolis on wõimalus neid tundisid anda, mõnes wäiksemas asunduses oleks wõimalus niisuguse kõrwalt sissetuleku abil oma kooligi asutada; ka rändajaid kooliõpetajaid saaks ametisse panna, kes haritud jõuna wõiksid asundustes kasulikult haridusetööd teha, seltsielust osawõtta ja kodulaste õpetamist korraldada.

Ka kodulaste õpetamise korraldamise pääle on mõnes asunduses juba hakatud mõtlema. Nii tunnistasid ka Stolba asunduse kooliõpetajad ja seltskonnategelased tarwilikuks kodulaste õpetusega tegelikult pääle hakata, nagu ka Wolossowosgi. Üksikute seltside tegewusest tuleks kõigepäält Asunduste-jaoskonna tegewust harutuse alla wõtta, kelle ülesandeks on asunikkudele jõudumööda kõigis hariduslistes küsimustes sõnalaiemas mõttes nõuandjaks ja juhatajaks olla ning asunikka selleks wirgutada ja äratada, et nad seltsisid asutaks ja koolisid elusse kutsuks. Asunikkudel on sagedasti hääd tahtmist ja püüdmist oma hariduse tõstmiseks midagi ette wõtta ja korda saata, kuid puuduwad koha pääl haritud jõud, kes neid häid püüdeid aitaksid teostada ja nii jääb mõnigi mõnus mõte ainult teadmiste puudusel kehastamata. Tuleb aga nüüd asunikkudel mõne ettewõtte juures teadmiste puudusega tegemist, siis on neil koht, Asunduste-jaoskond, olemas, kuhu nad nõuküsimistega wõiwad pöörata ja kust neile tarwilik wastus antaks. Asunduste-jaoskonna tegewuse piirkonda käib ka asunikkude kongresside kokkukutsumine, kus üleüldise tähtsusega küsimused asunduste elust harutuse alla tulewad ja ühised juhtmõtted üles seatakse, niisamuti ka muude üleüldise tähtsusega ettewõtete

korraldamised, nagu asunduste laulupidude toimepanemine jne. 1912. a. suwel pandi Asunduste-jaosk. õhutusel esimene asunduse laulupidu toime, millest natuke üle 2000 rubla puhast kasu üle jäi. 1913. a. 13. jaanuaril oli laulupidu toimekonna wiimane koosolek, kus 2000 rubla määrati asunduste waesemate koolide toetuskapitali põhjendamiseks, ühtlasi waliti ka komisj-on, kes sellekohased põhjuskirjad pidi wälja töötama ja kinnitusele saatma.

23. weebruaril 1913. a. kutsuti Asunduste-jaosk. poolt Peterburi teine asunduste kongress kokku, mis aga mitte hästi ei õnnestanud, sest kutsed saadeti hilja wälja, mille tõttu asundustest wähe rahwast kongressile ilmus. Kõnesid pidasid kongressil hrad Berendsen ja Jaakson, kuna Reimani kõne ette loeti. Elawamaks kõneaineks läbirääkimiste ajal oli asunduste hariduse-i-nstruktori ametisse panemine.

Juba 1912. a. lõpul kawatses Peterburi Hariduseselts ja Asunduste-jaoskond ühisel jõul hariduse-instruktori ametisse panna ja selleks hra Berendseni kutsuda, kuid Hariduseseltsi üleüldisel koosolekul kukkus see ettepanek läbi. Teisel asundustekongressil tuli asi uuesti harutamise alla. Needsamad isikud, kes Hariduseseltsi koosolekul asunduste hariduse-instruktori ametissepane-mise wastu waidlesid, püüdsid ka nüüd tõendada, et see täiesti ülearune ja otstarbeta amet on. Kuid need mõtted ei leidnud asunduste edustajate poolt mingisuguste tähelepanemist, ja kongress tunnistas asunduste instruktori ametissepanemise täiesti tarwiliseks. Takistust teeb ainult raha küsimus. Juba paar aastat on Asunduste-jaoskond selles asjas kõikide asunduste ja kodumaa rahaasutuste poole pööranud, kuid suuremalt osalt on kõik pangad, isegi suured Tallinna Eesti pangad, neile abipalumistele kurdiks jäänud. Ainult Pe-terburi, Tartu ja mõne wäiksema linna rahaasutused on selleks otstarbeks oh-werdanud, millega nad wähemalt põhjasmõtteliselt asunduste hariduse-ins-ruktori ametissepanemise õigeaks on tunnistanud.

Asunduste-jaosk. nimel, kuid hra M. Taltsi korraldusel peeti weel läinud aasta algul kaks suuremat asunikkude koosolekut ära: üks 2. jaanuaril Wolossowo waksali lähedal Lagonowo koolimajas, teine mõni päew hiljem Oudowa maak. Strääkowo asunduse koolimajas. Mõlematest koosolekutest wõeti kohalikkude asunikkude poolt elawalt osa. Lagonowos pidasid kõnesid nende ridade kirjutaja ja õp. Nigol — Strääkowos agronom M. Talts. Kõnede aineks olid mõlematel koosolekutel asunduste üleüldised hariduseküsimused. Läbi-rääkimistest wõtsid asunikud elawalt osa ja koosolekust jäi rahwale hää mä-lestus järele.

Et asunduste hariduse-instruktorit ei olnud wõimalik ametisse panna, siis saatis Asunduste-jaoskonna eestseisus oma esimehe hra Berendseni suwel asundusi uurima, ja kes suuremalt osalt Peterburi Hariduseseltsi haruseltsid läbi sõitis ning koha pääl tarwilikku juhatus andis. Hra Taltsu, kui tähtsama asunduste tegelase lahkumisega Peterburist, kaotas asunduste jaoskond oma parema tööjõu.

Põhjasmõttelise tähtsusega ja iseäraliseks uudiseks asunduses oli Lagonowo lastepidu, mis kooliõpetaja Heidowi juhatusel toime pandi, kus lapsed ise lauljatena, näitlejatena, ilulugijatena ja spordietendajatena osawasti üles-

astusid. Pääle laste etenduste, segakoori laulu ja muusikamängu olid ka kõned pidu programmis. Kõnesid pidasid kooliõpetaja Heidow, õp. Treumann, õigusteadlane Kanger ja nende ridade kirjutaja. Kõikidest kõnedest käis punase joonena mõte läbi, kuidas asunduste noortsugu kaswatada, et ta Eesti asunduste tulewiku wõiks rahwuslikult kindlustada ja wõõraste mõjude wastu warjata.

Lastepidu jättis kõikide piduliste, iseäranis nooresoo pääle sügawa mulje.

Lagonowo *lastepidu* oli asundustes minu teada esimene suurem ja hästi korraldatud lastepidu. Niisuguseid lastepidusid peaksid kooliõpetajad, hariduse- ja karskuseseltsid iga aasta igas asunduses, ehk mitme asunduse pääle kokku, kui wähegi wõimalik, püüdma toime panna. Neil pidudel on nooresoo pääle kahtlemata suur kaswataw mõju ja nad oleksid nooresoole äratuseks oma rahwa kultura paleuste poole. Logonowo eeskujule järele tahetakse mitmes asunduses tulewal aastal lastepidusid toime panna, nagu näituseks Stolbas, kus asunduste kooliõpetajad selle poolt on.

Suurematest pidudest wõiks weel Strugi-Bjelaja *maakonna laulupidu* ja *Kaukasia Salme* asunduse *näitemängu 25-aastast juubelipidu* nimetada. Wiimasel pidul kanti kaks näitemängu ette: „Wirrwarr”, mida weerandsaja aasta eest siin esimest korda mängiti ja „Mewsi ema”. Esimest etendasid endised, teist praegused näitlejad. Näitejuhiks oli kooliõpetaja Järwer, kes kohaliste asunikkude hariduse tõstmise hääks wäsimatalt on töötanud. Praegu valmistatakse hra Järweri juhatusel esimesele Kaukasia Eesti laulupidule ette. Kaukasia ja Krimmi asundustes nähakse wiimasel ajal iseäranis elawat tegewust seltsielu ja hariduse wäljal: mitmesugusid uusi seltsisid kawatsetakse asutada ja suuremaid laulupidusid toime panna.

Muude haridusliste ettewõtete kõrwal tuleks ka asunduste *ajakirjandust* nimetada. Pääle „Peterburi Teataja” ja Amerikast ilmuwa „Uue Ilma,” mis juba waremalt ilmusid, hakkas Oudowast uus ajaleht — „Oudowa Sõnumed” nädalas kord ilmuma. Esimene nummer tuli 8 Nowembril wälja. Uus ajaleht ei ole mitte üksnes asunikkude, waid ka kohaliku Wene seltskonna tarwis arwatud ja ilmub korraga Eesti ja Wene keeles. Läänud aasta lõpus ilmus Peterburis esimese Eesti spordi ajalehe „Jõu Ilma” esimene nummer. „Peterburi Teataja” wiidi wäljaandmise kulude wähenemise mõttes Narwa, millega Peterburi Eesti asundus palju on kaotanud.

Need on ainult mõned tähtsamad nähtused ja sündmused nopitud asunduste hariduse-aasadelt, kuid needgi näitawad, et kodumaast kaugel wiibijate suгуwendade seas püüdmist on waimu walguse poole.

Nagu hariduseküsimumustes läinud aastal elawust ja tegewust oli märgata, ei wõi seda *karskuseliikumise* kohta mitte ütelda. Karskusepõllul walitseb waikus, karskuseseltsid on weel wähe ja nende wahel puudub igasugune korraldus. Uusi karskuseseltsid ei ole läinud aastal juurde asutatud, kuid päälegi oli Peterburi Eesti karskuseselts „Ustawus” hingusele minemas. Siisgi on üksikud karskuseseltsid koha pääl jõudumööda tööd teinud, kuid see töö on rohkem üleüldise hariduse töö, kui nimelt erilise karskusetöö laadi. Nii panid Simititsa- ja Samara karskuseseltsid näitemängu- ja kontserdiõhtuid toime,

Nurmekunda karskuseselts awas raamatukogu jne. Karskusesisulisi kõnesid on wähe peetud, kuid siisgi on neid olnud: nii rääkis Sakala asunduses (Ufa kuberm.) nelipühi ja jõulupühade ajal pidude pääl kooliõpetaja Morats „wõitlusest joomise wastu.”

Kuid joomine kaswab asundustes jõudsasti, iseäranis nooremate seas, mis asunduste tulewikulootusi kipub tumestama. Sala wiinamüümine kipub Wene küladest ka Eesti asundustesse. Joomisega ühes käiwad harilikult halwad teod ja kõlbline langemine. Karskuseseltsidel on asunduses suur tööpõld ees ja raske ülesanne täita. Uusi seltsisid tuleks juure asutada ja wanad seltsid peaksid oma tegewust laiendama. Kui uus joomise wastu wõitlemise seadus maksma läheb ja suuremaid summasid riigiwalitsuse poolt hakatakse ohwerdama karskuseaate eest wõitlemiseks, siis on ka karskuseseltsidel lootust ainelist toetust saada, mis nende tegewust märksalt kergitaks.

Postimehe (nr. 36) lisaleht, 13. veebruar 1913, lk. 5

III.

Majanduse wäljal.

Ka majanduse elu edenemine on läinud aastal kindlat käiku käinud. Põllutöis wõetakse ikka rohkem masinaid tarwitusele ja karjakaswatamine tõuseb tähtsamaks majapidamise haruks. Paremate põllutööriistada ja masinate laialelaotamiseks asundustes aitab palju ligi hra Odenbergi juhatusel töötaw asunduste majanduse ühisus.

Uueks nähtuseks on Wene küla- ehk hingemaade ostmise wõimalus. Siiaamaani oli asunikudel ainult wõimalus mõisa- ehk kroonumaid omandada, kuid 1906 aasta 6 nowembri seaduse põhjal, mis hiljem ka praegustest seaduseandwatest asutustest läbi käis, on igal Wene hingemaapidajal õigus oma maad ära müüa.

See seadus andis asunikkudele laialisema maaomandamise wõimaluse. Kus aga asunduste ligidal Wene külamaad krunti aetakse, sääl on asunikud kohe ostjatena juures. Nii on 1913 aastal asunikud mitmel pool nagu Nurmekundas, Oudowa maakonnas ja mujal palju hingemaid ära ostnud. Et hingemaad wäiksed on, siis on wõimalik ka waesematel wäljarändajatel wäikse raha eest lapikese maad ühes tarwiliste hoonetega osta, nii et kohe saab maja pidama hakata, päälegi ei tule hingemaade ostjatel nende raskustega tegemist mis harilikult need peawad läbielama, kes metsaalust maad on sunnitud põlluks tegema.

Wanemad asunikud elawad majandusliselt kohati kaunis jõukalt, kuid uueematel on weel mitmesuguste puudustega ja raskustega wõitlemist: puuduwad korralikud hooned ja mõnikord ka leiwapalukene, aga Eesti wisadus on see jõud, millega asunikud kõik need takistused wõimsalt ära wõidawad ja lootusrikkalt tulewikku waatawad.

Pääle majanduslise elu hariliku edenemise on käesolewal aastal ka mitmed ühistegewuse-asutused elusse kutsutud.

Sellel alal tuleks kõige esmalt *Oudowa Kredit-ühisuse* asutamist nimetada, mille tegewust kohalikud asunikud pidulikult awasid. Asutajaid liikmeid oli umbes 50, kuid aasta lõpul oli nende arw kaugelt üle saja. Uus asutus on siia maani lootusrikkalt töötanud: laenusid on rohkesti wõetud ja raha ohtraste hoiule toodud, nii et tarwidust ei olnud teistest pankadest tegewuse tarwis raha laenata. Oudowa Eesti ette wõtetel on uue rahaasutuse poolt palju abi ja tuge loota. Waremalt oli Oudowa maakonnas kaks Eesti laenu- ja hoiu-ühisust: Lomowos ja Tupitshinos. Asumisel on Polnas ja Remjas Eesti laenu- ja hoiu-ühisused. Asunduste rahaasutused on läbisegi kaunis hästi töötanud. Tüli-õunaks olid Gatshina Eesti Laenu- ja Hoiu-ühisus ja Peterburi Põhja Kredit-Ühisus. Wiimase tegewusesse tõi terwendawat õhku rewiderimine, mis nõukoguliikme hra Tombachi, kui elukutselise pangaasjanduse tundja poolt ette wõeti. Iseäranis hääde tagajärgedega töötab Peterburi Eesti Laenu- ja Hoiu-ühisus, kes oma maja ostmise pääle juba tõsiselt hakkab mõtlema.

Rahaasutuste tähtsusest arusaamine wõtab asundustes järjest maad — ka kaugemates asundustes mõeldakse omale sellekohaseid asutusi elusse kutsuda, nii saadeti näituseks *Moskwas* ja *Krimmi Dsurtshis* laenu- ja hoiu-ühisuse põhjuskirjad kinnitusele. Rahaasutuste kõrwal on asundustes mitmel pool awatud ühisusepoodisid nagu Peterburi Ökonom ja Baltika, Wolossowos ja Wologdas piimatalitusi — Sirotkos, Aasikul, Stolbas; rehepeksumasina-ühisus — Iwanowkas, Wotshkowos; põllumeeste seltsi — Starowetsis, Iwanowkas. Dno põllumeesteselts jäi sellepärast kinnitamata, et Eesti nimi põhjuskirjas oli. Mitmel pool on põhjuskirjad kinnitusele saadetud nagu Krimmis, kuhu Tauria majanduse ühisust kawatsetakse asutada. Need seltsid ja ühisused, mis otsekohe majanduse elu tõstmiseks töötawad, nagu põllumeeste seltsid, piimatalitused jne. saawad sagedasti semstwo ja kroonu poolt abiraha mitmesugusteks otstarweteks: paremate piimalehmade ostmiseks (Orelli kuberm.), rehepeksu ja teiste põllutöösse puutuwate masinate muretsemiseks (Koidula asundus Kaluga kuberm.), kirjatoimetaja palkamiseks (Wolossowo p. s.), seltsimaja ehitamiseks (Koidula asunduse p. s.), kontroll-assistendi ja meieri palgaks (Orelli kuberm. ja Sirotkos).

Ka *tulekinnituseseltsidega* on alustust tehtud, Strääkowos ja Moskwa ülewemaalise põllutööliseseltsi kõrwale, mis juba waremalt töötas, asutati läinud aastal Peterburis palgatööliseselts.

Rõõmustaw nähtus, et wõõra rahwa sekka laiali pillatud Eesti töölised ühisusi püüawad elule kutsuda, mis neile nagu ühendajaks lüliks oleks — nende majanduslisi huwisi kindlustaks, haridust edendaks ja oma rahwust aitaks alal hoid.

Asundustesse on juba seltsimajade ehitamise tuhin jõudnud. Siia maani oli asundustes õieti wähe seltsimajasid. Wõrdlemisi korralikumad seltsimajad on ainult Simititsas, Lomowos ja Kaukasia Salme asunduses. Mõnes asunduses on suwiste etenduste tarwis sellekohased ehitused, nagu Alam-Lindas, kuna harilikult pidusid kuskil lahedamas talu ruumis wõi suwel küünis ehk rehe all

toime pandakse. Mõnes asunduses, nagu Wolossowos, on alalised üürikorteriid seltside tarwis.

Nüüd korraga on mitmes asunduses kindlasti nõuks wõetud ajakohaseid *seltsimajasid* ehitada, nagu Wolossowos, Koidula asunduses, Brjanski asunduses Wilika Luukis ja Krimmi Sört-Karaktshoras. Wiimast seltsimaja tahetakse 1914. aasta suweks asunduse 50 aasta juubeli pühaks walmitada.

Toredama seltsimaja, mis umbes poolsada tuhat rubla maksma läheks, tahawad Oudowa asunikud ehitada. Oudowa näituse ajal peeti linnaklubi saalis maja ehitamise asjus suurem kihutuse-koosolek ära, millest paljud maakonna kaugemate asunduste esitajad osa wõtsid. Kõnelejaks oli nende ridade kirjutaja kutsutud. Ajakohase seltsimaja ehitamise tunnistas suur koosolek ühel häälel tarwilikuks ja kohe waliti sellekohane komisjon ära, kes eeltöödega pääle pidi hakkama ja wäljatöötatud projekti siis üleüldisele Oudowa maakonna asunduste esitajate kogule lõpulikult hääkskiitmiseks ette panema.

Komisjon esimeheks waliti Oudowa semstwo walitsuse liige hra K. Tomson. Oudowa Eesti seltsimaja ehitamisest kutsutakse kõik nimetatud maakonna asundused osa wõtma. See tore ehitus tõstaks mitmeti asunikkude iseteadwust ja oleks sündsaks ruumiks kõiksugustele pidudele ja koosolekutele.

Kuid Oudowa maakonna asunikud ei tööta mitte üksnes toreda seltsimaja eeltööde kallal, waid tahawad 1914. a. suwel Strääkowos kõikide kohaliste Eesti põllumeesteseltside ühisel ettewõtel esimest korda *suuremat Eesti näitust* toime panna. Eeltööd on juba teoksil. Mõlemad ettewõtted on terve maakonna asunikkude kohta kawatsetud ja mõlemate teostamine toob asunikkude sekka palju elu ja liikumist, läbikäimist ja ühistöötamist.

Nii on majanduslistes küsimustes asunikkude juures elu ja edenemist, arenemist ja kosumist igal pool näha: wanad seltsid ja ühisused töötawad, uusi asutatakse ja kawatsetakse seltsimajade ehitamisi.

Kuid kahtlemata üheks kõige tähtsamaks sündmuseks läinud aastal asunikkude elus tuleb tunnistada nende tegewust.

Postimehe (nr. 36) lisaleht, 13. veebruar 1913, lk. 5

IV.

Omawalitsuse piirkonnas.

Eesti asunikka elab palju linnades ja semstwo-kubermangudes, kus neil hääleõigus on. Kuid suuremal arwul ei ole asunikud oma walimiseõigust kindla korralduse järele tarwitanud. Küll on juhtumisi üksikud maal ja linnades walimistele ilmunud ja wenelaste poolt mõned ka linna- ja semstwo wolinikkudeksgi walitud, nagu Oudowas semstwo liikmeks waremalt eestlane Kõdes oli ja Peterburi linna wolinikuks Janson. Ka Oudowa linna wolinikkudeks oli waremalt eestlasi ja on praegugi: niisamti oli ka Holmi semstwo liikmeks kord Eesti ja Läti asunikka. Kuid niisugustel üksikutel juhtumistel ei ole suurt

tähendust asunikkude kohta — neil puudub see politikaline moment, mida walimiste korraldus ja wõitlus walijatele ja walitawatele annawad.

Esimene katse asunikka walimistest osawõtma kutsuda tehti 1912. aasta sügisel wiimaste riigiwolikogu walimiste ajal. Asunikud oleks pidanud Wene rahwa wabaduse erakonna liikmeid walimistel toetama. Walimiste korralduse wõttis oma kätte pääasjalikult „Peterburi Teataja” toimetus, kelle liikmed ja nende poolt walitud isikud sõitsid asundustesse kihutusetööd tegema. Selleks kihutusetööks ei puudunud ka tarwilikud rahasummad. Kuid see katse läks täiesti nurja, mingisuguseid järeldusi sellel kihutusetööl ei olnud ja asunikud jäid kurdiks nendele hüüetele, olgugi et just kõige tublimad mehed wälja saadeti, kuna „tühised” selles ettewõttest eemale tõrjuti.

1913. a. suwel olid jälle igal pool semstwawalimised. Suuremalt osalt jäid ka nüüd asunikud walimistest eemale, kuid läbiseigi oli osawõtmine siiski elawam kui endistel aastatel.

Kindla korralduse järele astusid asunikkudest ainult Oudowa maakonna suguwennad semstwo walimistele. Kohalikud seltskonnategelased töötasiwad kindla korralduse walimiste kihutusetööks walmis, kus pääle ajakirjanduse kaudu õhutamise, kirjalikkude üleskutsete weel kõik tähtsamad asundused läbi reisiti ja koha pääl suusõnal walimiste üle seletusi anti ja osawõtmisele äratati. See kõik aitas ja kõige kibedama tööaja heina-aja pääle vaatamata tuli umbes 100 asunikku mõned isegi üle 80 wersta kaugusest — Oudowasse kokku.

Walimise õiguslasi oli 80 ümber. Teised olid kas üleaedsetele seltsiks wõi lihtsalt waatama tulnud, kuidas walimised õnnestawad. Wene wabameelsetega oli warem kokku lepitud ja ühised kandidaadid üles seatud. Walimised, mida kindla korralduse järele juhiti, läksid ilusasti korda — kõik hääletasid ühel meelel ja ülesseatud kandidaadid waliti ametisse. Wenelastega kokkuleppimise aluseks oli edumeelne semstwo tegewus, muu seas ka Eesti koolidele semstwo poolt abi andmine. Asunikkude suuremal hulgal walimistele ilmumine ja ühel meelel hääletamine awaldasid wenelaste seas suurt tähelepanemist ja lugupidamist asunikkude wastu. Ka wastased, kes selle korralduse läbi kaotasiwad, ei salanud awalikult tunnistamast, et asunikkude juures wõib ainult õppida, kuidas walimistest tuleb osa wõtta. Selle kihutusetöö tagajärjel waliti pääle wabameelsete wenelaste ka neli eestlast semstwo wolinikkudeks. Üks nendest Eesti wolinikkudest waliti kogunisti semsto-uprawa wõi -ameti liikmeks.

Walimised awaldasiwad ka suurt mõju asunikkude iseteadwuse pääle: need laialipillatud rahwakillukesed tundsid esimest korda, et nad ühendatud jõud on. Asunikkude meeoleolu oli walimiste järele ülendaw. Mõned Soome ajalehed tõid Oudowa asunikka semstwo walimiste korralduse asjus Ingerimaa soomlastele eeskujuks, mille üle „Nowoje Wremja” pahandas.

Ka Peterhofi ja Jamburi semstwo walimistele oli kaunis palju asunikka ilmunud, wiimastest waliti üks wolinikuks ja pärast semstwoameti liikmeks. Teistes maakondades ilmus asunikka wähewõitu walimistele ja ei wõinud nende pääle mingisugust mõju awaldada, näituseks Luuga maakonna 138 wa-

limiseõiguslisest walimistele ilmus ainult 6 asunikku, ja neilgi kokku ei olnud nii palju maad, et oleks ühegi walijamehe saanud walida.

Kuna Luuga maakonna asunikud semstwo walimiste wastu külmaks jäid, wõtsid Luuga linnawalimistest eestlased elawalt osa. Ka siin olid wabameelsete wenelastega kandidadid ühiselt üles seatud ja oli tublisti kihutusetööd tehtud, mis mitte wiljata ei jäänud: kaks eestlast waliti linnawolinikkudeks.

Nii on Eesti asunikud 1913. a. esimest korda mõnes kohas iseteadwalt kindla korralduse järele Wene wabameelsetega ühes omawalitsuse asutuste esitajate walimistele astunud. Sellel nähtusel ei ole tähtsus mitte üksnes kohaliste omawalitsuse-asutuste tegewuse meelsuse pääle, mis kaudselt ka Eesti asunikkude huwisid wõiks toetada, waid ta kaswatab asunikkude iseteadwust, näitab et nad politikaliskt küpsed on ja tõstab nende wastu lugupidamist wõõra rahwa seas.

Niisugune oleks wäikene ülewaade asunduste elu edenemise ja tähtsamate sündmuste kohta 1913. aasta jooksul, mida siin wõimalikult lühidalt olen kirjapanud, kõiki wäheha tähtsusega nähtusi kõrwale jättes. Lugeja näeb siit, et asundustes „weel pole kadunud kõik”, waid nendes on elu ja tegewust, tungi ja tahtmist elada ja edasi püüda. Kurwastawateks nähtusteks tuleb, nagu eelpool juba tähendasin, pääasjalikult *joomise edenemist* ja *emakeeles kirjaoskamata* arwu kaswamist nimetada, mille wastu wõitlemiseks asunduse paremad pojad ja tütreid kõik abinõud tarwitusele peaksid wõtma, mis kuidagi nende wõimuses seisawad, enne kui see hilja on.

* * *

Pääle „Peterburi Teataja” on ka kodumaa ajalehtede weergudel ikka rohkem ja rohkem sõnumeid ja teateid asunduste üle ilmunud, kuid harwa näed juhtiwalt kohal asunduste käekäigu ja arenemise üle kirjeldusi. Asunduste küsimuse pääle peaksid kodumaa seltskonnategelased ja rahwajuhid rohkem tähelepanemist pöörama, kui siia maani on tehtud. Kui meie oma wäikese kodumaa ja rahwaarwu seisukohalt asunduste pääle waadata, siis peaksid wiimased, niihästi oma rahwa arwu edenemise, kui ka maa suuruse poolest, mis asunikkude omandus on, palju rohkem tähelepanemist ära teenima meie kogu ajakirjanduse poolt, kui siia maani on olnud. Loodame, et asi ka sellest küljest kordkorralt paraneb.

* * *

Need teated, mida asunduste ülewaadet kirjutades tarwitasin, olen osalt asundustes reisisid ise koha päält üles tähendanud, osalt asunduste tegelaste käest kirjalikult saanud, osalt Eesti ajalehtedes ilmunud sõnumetest üles märkinud. Et need read reisi pääl on kirjutatud, siis ei olnud wõimalik kõike kogutud materjali tarwitada, nii jääwad ka Siberi rohkearwulised asundused ülewaatest wälja.